

मत्तविलासप्रहसनम्

श्रीमहेन्द्रविक्रमवर्मप्रणीतम्

(नान्द्यन्ते ततः प्रविशति सूत्रधारः ।)

सूत्रधारः—

भाषावेषवपुःक्रियागुणकृतानाश्रित्य भेदान् गतं

भावावेशवशादनेकरसतां त्रैलोक्ययात्रामयम् ।

नृत्तं निष्प्रतिबद्धबोधमहिमा यः ^१ प्रेक्षकश्च स्वयं

स व्याप्तावनिभाजनं दिशतु वो दिव्यः कपाली यशः ॥ १ ॥

भोः ! समासादितः खलुमया यवीयसीं भार्यामधिकृत्य समुत्पन्नव्यलीकायां
ज्येष्ठायां मे कुटुम्बिन्यां युक्ततरः प्रसादनोपायः, यच्चिरस्याद्यवयं प्रेक्षा

धिकारे परिषदा नियुक्ताः स्मः । तद् यावदेनामुपसर्पामि । ^२ (निपथ्याभि-
मुखमवलोक्य) आर्ये ! इतस्तावत् ।

(प्रविश्य)

नटी—(सरोषम्) आर्य ! किं चिरस्य कालस्य यौवनगुणभरमत्तविलास-
प्रहसनं दर्शयितुमागतोऽसि । [अय्य ! किं चिरस्य कालस्य
जोव्वणगुण ^३भरमत्तविलासपहसनं दंसेदुं आअदो सि ।]

१ करोतीत्यध्याहर्तव्यम् ।

२ C,D,E,H परिक्रम्य ने- ।

३ H गुणभर- ।

सूत्रधारः—यथाह भवती ।

नटी— तथैव तावद् दर्शय, या त्वया रमयितव्या । [ताए एव दाव ^१ दंसेहि, जा तुए रमइदब्बा ।]

सूत्रधारः—त्वया सह दर्शयिष्यामीति ।

नटी— किं तथैव नियुक्तोऽसि ? [किं ताए एव्व णित्तो सि ?]

सूत्रधारः—एवमेतत् । अपि च, तत्र गता महान्तमनुग्रहं लप्स्यसे ।

नटी— तवैव ^२ खल्वेतद् युज्यते । [तव एव्व खु एदं जुज्जइ ।]

सूत्रधारः—भवति ! किमिव न युज्यते । त्वत्प्रयोगपरितोषिता परिषद-
नुग्रहीष्यतीति ।

नटी— (सहर्षम्) एवम् । लब्ध आर्यमिश्राणां प्रसादः । [एवं ।
लद्धो अय्यमिस्साणं पसादो ।]

सूत्रधारः—बाढम् । लब्धः ।

नटी— यद्येवं, किं ते प्रियाख्यानिकं ^३ ददामि । [जइ एवं, किं दे
पिअक्खाणिअं देमि ।]

सूत्रधारः—अलं प्रियाख्यानिकपुनरुक्तेन ^४ । पश्य—

उद्भिन्नरोमाञ्चकपोलरेख-

माविर्मयूखस्मितमञ्चितभ्रु ।

लब्ध्वा प्रिये ! दुर्लभमाननं ते

भूयोऽपि किं प्रार्थयितव्यमस्ति ॥ २ ॥

नटी— किमिदानीमार्येण ^५ प्रयोक्तव्यम् । [किं दाणि अय्येण
पउज्जदव्वं ।]

१ D दाणि ।

२ G तथैवं ।

३ G नितकं ।

४ E न । कुत ; उद्भिन्न- ।

५ G ण नाटकं नाटयितव्यम् ।

सूत्रधारः— ननु त्वयैवाभिहितं मत्तविलासप्रहसनमिति ।

नटी— नूनमस्मिन्^१ पक्षपाती मे कोपः, येनाभिप्रायानुरूपं भणितस्मिन् । आर्य ! कतमः पुनः स कविः, योऽनया^२ कृत्या प्रकाश्यते ? [गुणं इमस्मिन् पक्षवादी मे कोबो, जेग अभिप्राय अगुरुवं^३ भणाविदं हि । अय्य ! कदमो उण सो कवी, जो इमाए किदीए पआसोअदि ।]

सूत्रधारः— भवति ! श्रूयताम्^४ । पल्लवकुलधरणि मण्डल^५ कुलपर्वतस्य सर्वनयविजितसमस्त सामन्तमण्डलस्य आखण्डल-समपराक्रमश्रियः श्रीमहिमानुरूपदानविभूतिपरिभूत-राजराजस्य श्रीसिंहविष्णुवर्मणः पुत्रः शत्रुषड्वर्ग-निग्रहपरः परहितपरतन्त्रतया महाभूत सधर्मा महाराजः श्रीमहेन्द्रविक्रमवर्मा नाम । अपि च,

प्रज्ञादानदयानुभावधृतयः कान्तिः कलाकौशलं
सत्यं शौर्यममायता विनय इत्येवम्प्रकारा गुणाः
अप्राप्तस्थितयः समेत्य शरणं याता यमेकं कलौ,
कल्पान्ते जगदादिमादिपुरुषं सर्गप्रभेदा इव ॥ ३ ॥

किञ्च,

आकरे सूक्तिरत्नानां यस्मिन् गुणगरीयसाम् ।
अर्घन्ति^६ बहु सूक्तानि सतां सारलघून्पि ॥ ४ ॥

१ G आम्, अ-

२ G येनानया कृत्या आत्मानमेवं प्रकाशयिष्यति ।

३ B, E गदं भ-।

४ D ताम् । विदितप-।

५ H लपर्वत-

६ बहु अर्घन्ति बहुमूल्यं प्राप्नुवन्ति, श्लाघामन्त्रणां लभत इत्यर्थः ।

नटी— किमिदानीमार्येण विलम्ब्यते । नन्वपूर्वतया त्वरितमनु-
ष्ठातव्योऽयं प्रयोगः । [किं दाणि अय्येण विलम्बि अदि ।
णं अपुरुवदाए तुरिअं अणुट्टिदवो अअं पओओ ।]

सूत्रधारः—अहं^१ तु,

सम्प्राति सङ्गीतधनः

कविगुणकथयारिम निघ्नतां नीतः ।

(नैपथ्ये)

प्रिये ! देवसोमे !

सूत्रधारः—

युवतिसख^२ एष सुरया

कपालविभवः कपालीव ॥ ५ ॥

(निष्क्रान्तौ ।)

स्थापना^३ ।

(ततः प्रविशति सपरिग्रहः कपाली ।)

कपाली—(क्षीबतां रूपयित्वा) प्रिये ! देवसोमे ! सत्यमेवैतत्^४—तपसा
कामरूपता प्राप्यत इति । यत् त्वया परमव्रतस्य विधि-
वदनुष्ठानेनान्य एव रूपातिशयः क्षणात् प्रतिपन्नः । तव हि,

उद्भिन्नश्रमवारिविन्दु वदनं सभ्रूलताविभ्रमं
खेलं यातमकारणानि हसितान्यव्यक्तवर्णा गिरः ।

रागाक्रान्तमधीरतारमलसापाङ्गं युगं नेत्रयो-

रंसोपान्तविलम्बिनश्च विगलन्मालागुणा मूर्धजाः ॥ ६ ॥

१ E हन्त ! सम्प्रति— ।

२ E (श्रुत्वा) युवति... ।

३ E, H आमुखम् ।

४ C, D—मेतत्

देवसोमा — भगवन् ! मत्तामिव मत्तामिव मां भणसि । [भञ्जवं ! मत्तं
विञ्ज मत्तं विञ्ज मं भणसि]

कपाली — किमाह भवती ।

देवसोमा — न खलु किञ्चिद् भणामि । [ण हु किञ्चि भणामि ।]

कपाली — किन्नुखलु मत्तोऽस्मि ।

देवसोमा — भगवन् ! परिभ्रमति परिभ्रमति पृथिवी । पुरः पतामीव ।
अवलम्बस्वेदानीं माम् । [भञ्जवं ! परिभ्रमई परिभ्रमइ
पुहुवी । पुरी वदामि विञ्ज । अवलम्ब दाणि मं ।]

कपाली — प्रिये ! तथास्तु ^१ । [अवलम्बमानः पतनं रूपयित्वा] प्रिये !
सोमदेवे ! किं त्वं कुपितासि, यदवलम्बितुमुपसर्पतो मे ।
दूरीभवसि ।

देवसोमा — अहोनुखल्वागतकोपा सोमदेवा, या त्वया शीर्षेण प्रणाम्या-
नुनीयमानापि दूरीभवति । [अहोणुखु आअदकोवा सोमदेवा,
जा तुए सीसेण पणामिञ्ज अणुणीअमाणा वि दूरिहोइ ।]

कपाली — ननु त्वमेवासि सोमदेवा । (ध्यात्वा) नहि ^२, देवसोमा ।

देवसोमा — भगवन् ! ननु तथा वल्लभा सोमदेवा, नार्हति मम नाम-
केनाभिधातुम् ^३ । [भञ्जवं ! णं तहा वल्लहा सोमदेवा, नार्हदि
मम णामकेणाभिधातुं ।]

कपाली — भवति ! सुलभपदस्खलितो मे मदोऽयं तवात्रापराद्धः ^४ ।

देवसोमा — दिष्ट्या न त्वम् । [दिष्टिआ ण तुवं ।]

कपाली — कथं मद्यदोषो मामेवं सङ्क्रामयति । भवतु भवतु । ^५
अद्यप्रभृति मद्यनिषेवणान्निवृतोऽस्मि ।

१ D था । प्रिये... ।

२ D नहि नहि ।

३ G मध्येन- ।

४ E, G — राध्यति ।

५ E अहमद्य-; F भवतु ! अद्य- ।

देवसोमा —^१ भगवन् ! मा मा मम कारणाद् व्रतभङ्गेन तपः खण्डयितुम् । [पादयोः पतति ।] [भञ्जं ! मा मा मम कारणाद् बद्धभङ्गेण तवो खण्डेदुः ।]

कपाली— (सङ्घर्षमुत्थाप्यालिङ्ग्य) ^२ धृष्णं धृष्णं ^३ नमः शिवाय । प्रिये !

पेया सुरा प्रियतमामुखमीक्षितव्यं

ग्राह्यः स्वभावललितो विकृतश्च वेषः ।

येनेदमीदृशमदृश्यत मोक्षवर्त्म

दीर्घायुरस्तु भगवान् स पिनाकपाणिः ॥ ६ ॥

देवसोमा—भगवन् ! ननु तथा भणितव्यम् । अर्हन्तो ^४ मोक्षमार्गमन्यथा वर्णयन्ति । [भञ्जं ! शं तहा भाणिदब्धं । अघन्ते मोक्षमग्नं अगणह्य वण्णअन्ति।]

कपाली— भद्रे ! ते खलु मिथ्यादृष्टयः । कुतः,

कार्यस्य निःसंशयमात्महेतोः

सरूपतां हेतुभिरभ्युपेत्य ।

दुःखस्य कार्यं सुखमामनन्तः

स्वेनैव वाक्येन हता वराकाः ॥ ८ ॥

देवसोमा— शान्तं शान्तं पापम् । [सन्तं सन्तं पावं]

कपाली— शान्तं शान्तं पापम् । नखलु ते पापा आक्षेपमुखेनाप्यभिधातुमर्हन्ति, ये ब्रह्मचर्यकेशनिर्लोदन ^५—मज्जधारण—भोजन

१ G—मामा एवं भगवन् मम—

२ C,D,E ल्य च ।

३ D धृष्ण धृष्ण; E,G धिष्णं धिष्णं ।

४ G अन्यथा मोक्षमार्ग— ।

५ F—न भोजन— ।

वेलानियम¹-मलिनपटपरिधानादिभिः प्राणिनः परिक्लेशयन्ति । तदिदानीं कुतीर्थसङ्कीर्तनोपहतां जिह्वां सुरया प्रक्षालयितुमिच्छामि ।

देवसोमा—तेन ह्यन्यमिदानीं सुरापणं गच्छावः । [तेण हि अण्णं दाणि सुरापणं गच्छामो ।]

कपाली— प्रिये ! तथास्तु² ।

[उभौ³ परिक्रामतः]

कपाली— अहोतुखलु विमानशिखरविश्रान्तधनरसितसन्दिग्धमृदङ्गशब्दस्य मधुसमयनिर्माणमातृकायमाणमाल्यापणस्य कुसुमशरविजयघोषणायमानवरयुवतिकाञ्ची रवस्य⁴ काञ्ची-पुरस्य परा विभूतिः । अपिच,

अनतिशयमनन्तं सोख्यमप्रत्यनीकं
समधिगतसतत्त्वा मेनिरे यन्मुनीन्द्राः ।
तदिह निरवशेषं दृष्टमेतत् तु चित्रं
यदुत करणभोग्यं कामभोगात्मकं च ॥ ६ ।

देवसोमा— भगवन् ! भगवतीवारुणीवानवगीतमधुरां काञ्ची । [भञ्जवं ! भञ्जवदी वारुणी विञ्ज अणवणीअमहुरा कञ्ची ।]

कपाली— प्रिये ! पश्य पश्य । एष सुरापणो यज्ञवाट विभूतिमनुकरोति । अत्रहि⁵ ध्वजस्तम्भो यूपः, सुरा सोमः, शौण्डि

८ D दिक्पट—।

२ C —स्तु । काञ्ची—

३ Omits

४ F रवस्य परा । Haplogical omission of काञ्चीपुरस्य ।

५ H टमनु—

६ E तत्र —

ऋत्विजः, चषकाश्चमसाः, शूल्यमांसप्रभृत्य उपदंशा हविर्वि-
शेषाः मत्तवचनानि यजूंषि, गीतानि सामानि, उदङ्काः
सुवाः, तर्षोऽग्निः, सुरापणाधिपतिर्यजमानः ।

देवसोमा—आवयोरप्यत्र भिक्षा^१ रुद्रभगो भविष्यति । [अन्नं भिक्षां पि एत्थ
भिक्षा रुद्रभात्रो भविष्यति ।]

कपाली—अहो दर्शनीयानि प्रहतमर्द^२लकरणा^३नुगतानि विविधाङ्ग-
हारवचनभ्रूविकाराणि उच्छ्रितैकहस्तावलम्बितोत्तरी-
याणि विगलित^४वसनप्रतिसमाधानक्षणाविषमितलयानि
व्याकुलितकण्ठगुणानि मत्तविलासनृत्तानि ।

देवसोमा—अहो रसिकः खल्वाचार्यः । [अहो रसिभ्यो खु आश्चर्यो ।]

कपाली—एषा भगवती वारुणी चषकेस्वावर्जिता प्रत्यादेशो मण्डना-
नाम्, अनुनयः प्रणयकुपितानां, पराक्रमो यौवनस्य,
जीवितं विभ्रमाणाम् । किं बहुना,

मिथ्या त्रिलोचनविलोचनपावकेन
भस्मीकृतां मदनमूर्तिमुदाहरान्ति ।
स्नेहात्मिका तदभितापवशाद् विलीना
सेयं प्रिये ! मदयति प्रसभं मनांसि ॥ १० ॥

देवसोमा—भगवन् ! युज्यत एतत् । नहि लोकोपकारनिरतो लोक-
नाथो लोकं विनाशयति । [भयं ! जुज्ज्व एदं । नहि लोको-
पकारणिरदो लोकाणाहो लोका विनाशेति ।]

[उभौ कपोलपटहं कुरुतः ।]

१ G भिक्षाविभागः

२ C, D, E महल

३ F गाहितानि ; C ग्राहितानि ।

४ E लितानि ।

कपाली— भवति ! भिक्षां देहि ।

(नेपथ्ये)

भगवन् ! एषा भिक्षा । प्रतिगृह्णातु भगवान्^१ । [भञ्जकं एषा भिक्षा । पडिगणहट्टु भञ्जवं]

कपाली— एष^२ प्रतिगृह्णामि । प्रिये ! क्वमे कपालम् ।

देवसोमा—अहमपि न पश्यामि । [अहंवि ण पैक्खामि]

कपाली— (ध्यात्वा) आ, तस्मिन्नेव मुरापणे विस्मृतमिति तर्कयामि । भवतु, प्रतिनिवृत्य द्रक्ष्यावः ।

देवसोमा—भगवन् ! अधर्मः खल्वेष आदरोपनीताया भिक्षाया अप्रतिग्रहः । किमिदानीं कुर्वः । [भञ्जव ! भञ्जमो खु एषो आदरोवणीदाए भिक्षाए अप्पडिग्गहो । किं दाणी करम्ह ।]

कपाली— ^३आपद्धमं प्रमाणीकृत्य गोशृङ्गेण प्रतिगृह्यताम् ।

देवसोमा—भगवन् ! तथा । (प्रतिगृह्णाति) [भञ्जव ! तह ।]

^४(उभौ परिक्रम्यावलोकयतः)

कपाली— कथमिहापि न दृश्यते । (विषादं रूपयित्वा) भो भो माहेश्वरा ! माहेश्वरा ! अस्मदीयं भिक्षाभाजनमिह भवद्भिः किं दृष्टम्^५ । किमाहुर्भवन्तः—न खलु वयं पश्याम इति । हा हतोऽस्मि । भ्रष्टं मे तपः । केनाहमिदानीं कपाली भविष्यामि । भोः कष्टम् ।

१ F Omits G—भवान् ।

२ C.D.E एष एष ।

३ H प्रिये, आप- ।

४ E उभौ तथाकृत्वा प- ।

५ E -ष्टम् । (कर्णन्दत्वा) किमा- ।

येन मम पानभोजन-

शयनेषु नितान्तमुपकृतं शुचिना ।

तस्याद्य मां वियोगः

सन्मित्रस्येव पीडयति ॥२२॥

(पतितः शिरस्ताडनं रूपयित्वा) भवतु । अस्ति लक्षणमात्रम् ।

न मुक्तोऽस्मि कपालिसंज्ञायाः । (उत्तिष्ठति ।)

देवसोमा—भगवन् ! केन खलु गृहीतं कपालम्^१ । [भञ्जितं ! केन खलु गृहीतं कपालं ।]

कपाली— प्रिये ! तर्कयामि शूल्यमांसगर्भत्वाच्छुना वा शाक्यभिक्षुणा वेति ।

देवसोमा—तेन ह्यन्वेषणनिमित्तं सर्वं^२ काञ्चीपुरं परिभ्रमावः ।

[तेन हि अण्येषणनिमित्तं सर्वं काञ्चीपुरं^३ परिभ्रमामो ।]

कपाली— प्रिये ! तथा ।

(उभौ परिक्रामतः ।)

(ततः प्रविशति शाक्यभिक्षुः पात्रहस्तः^४ ।)

शाक्यभिक्षु—अहो^५ उपासकस्य घनदासश्रेष्ठिनः सर्वावासमहादानमहिमा, यास्मिन् मयाभिमतवर्णगन्धरसो मत्स्यमांसप्रकारबहुलोऽयं पिण्डपातः समासादितः । यावदिदानीं राजविहारमेव गच्छामि । [परिक्रम्य आत्मगतम्] भोः परमकारुणिकेन भगवता तथागतेन प्रासादेषु वासः, सुविहितशय्येषु पर्यङ्केषु शयनं, पूर्वाह्णे भोजनम् अपराह्णे

१ B झया ।

२ G -लं भवेत् ।

३ G—सर्वमेव

४ CF—पुरम्

५ H Omits

६ E (गन्धमाघ्राय) अहो

सुरसानि पानकानि, पञ्चसुगन्धो^१पहितं ताम्बूलं, श्लक्ष्णव-
सनपरिधानमित्येतैरुपदेज्ञैर्मिश्रसङ्घैः स्यानुग्रहं कुर्वता कि-
न्नुखलु स्त्रीपरिग्रहः सुरपान^२विधानं च न दृष्टम् । अथवा
कथं सर्वज्ञ एतन्न पश्यति^३ । अवश्यमेतैर्दुष्टबुद्धस्थविरैर्नि-
रुत्साहैरस्माकं तरुणजनानां मत्सरेण पिटकपुस्तकेषु स्त्री-
सुरापान^४विधानानि परामृष्टानीति तर्कयामि । कुत्रनुखल्वं
विनष्टमूलपाठं समासादयेयम् । ततः सम्पूर्णं बुद्धवचनं
लोके प्रकाशयन् सङ्क्षोपकारं^५ करिष्यामि । (परिक्रामति)

[अहो उवासअस्स^६ धणदाससेट्ठिणो^७ सव्वावासमहादाणमहिमाणो,
जहिं मए अभिमदवणगन्धरसो मच्छुमंसपआरबहुली अअं पिण्ड-
वादो समासादिदो । जाव दाणि राअविहारं एव्व गच्छामि ।
भो : । परमकारुणिएण भअवदा तहागएण पासादेसु वासो,
सुविहि^८असय्येसु पजङ्केसु सअणं, पुठवणहे भोअणं, अवरणहे
सुरसाणि पाणआणि, पञ्चसुगन्धो^९वहिअं तम्बोल्ल^{१०}, सणहवसण-
परिघाणं ति एदेहि उबदेसेहि भिक्खुसङ्घस्स आणुगहं करन्तेण
किण्णहु^{१०} इत्थिआपारिग्गहो सुरावाणविहाणं च ण दिट्ठं ।
अहव कहं सव्वञ्जो एतं ण पेक्खदि । अवस्सं एदेहि दुट्ठ-

-
- १ G न्धोद्बोधितं—।
 - २ G नं च ।
 - ३ G प्रेक्षिष्यति ।
 - ४ G वचनानि परा—।
 - ५ A घ ।
 - ६ F णो महा—।
 - ७ C हिद—; F हिंस ।
 - ८ A, F बोविअ; C, D न्धवो ।
 - ९ C, D स्तु ।
 - १० C खु ।

बुद्धत्थविरेहि गिरुच्छाएहि अह्माणं तरुणजणाणं मच्छरेण पिडय-
पुत्थएसु इत्थिआ सुरावाण^१विहाणाणि पत्तामिट्ठाणि त्ति तक्के मि ।
कहिणुहु अविणट्ठमूलपाठं समासादएअं । तदो बुद्धवअणं लोए
पआसअन्तो सङ्खोवअरं करिस्सं]

देवसोमा— भगवन् ! पश्य । एष रक्तपटोऽस्मिन् विश्वस्तपुरुषसम्पाते^२
राजमार्गे सङ्कुचितसर्वाङ्ग उभयपक्षसञ्चारितदृष्टिः शङ्कि-
पदविक्षेपस्त्वरितत्वरितं गच्छति ।

[भगवं ! पेक्ख पेक्ख । एसो रत्तपटो इमास्सि विस्सत्थपुरिस-
सम्पादे राअमग्गे सङ्कुइदसव्वङ्को उभयपक्खसञ्चारिददिट्ठो
सङ्किदपदविक्षेवो तुरिअ^३ गच्छइ ।]

कपाली— प्रिये ! एवमेतत् । अपिचास्य हस्ते चीवरान्तःप्रच्छादितं
किमप्यस्तीव ।

देवसोमा— भगवन् ! तेन हि अवलम्ब्यासाद्य जानीवः ।

[भगवं ! तेण हि ओल^४म्बिअ आसादिअ जाणोमो ।]

कपाली— भवति ! तथा । (उपगम्य) भो भिक्षो तिष्ठ ।

१ B वअण्णा—।

२ G सञ्चारे रा—।

३ B, D ओ ।

४ G अवलम्बितं समासाद्य जा—।

५ B, C, D अविल ।

६ D (उभावनुगम्य) ।

शाक्यभिक्षुः—कोनुखलु मामेवं भणति । (निवृत्त्यावलोक्य) अयि ! अयमे-
काम्रवासी दुष्ट^१कापालिकः । भवतु, अस्य सुराविभ्रमस्य
लक्ष्यं न भवामि । (सत्वर^२ गच्छति ।) [कोणुखु मं एवं
भणदि । अइ अयं एअंठवासी दुष्टवालिओ । भोदु,
इमस्स सुराविभ्रमस्स लक्खं ण होमि]

कपाली— प्रिये ! हन्त ज्वधं कपालम् । अस्य हि महर्शन-
जनित भयात् त्वरैव^३ चौर्यसाक्षित्वं प्रतिपन्ना । (द्रुतमुपग-
म्याग्रतो रुगद्धि ।) आ : धूर्त ! ^४क्वेदानीं गमिष्यसि ।

शाक्यभिक्षुः—कापालिकोपासक ! मा^५ मैवम् । किमेतत् । (आत्मगतम्)
अहो ललितरूपा उपासिका । [कवालियाउस ! मा मा एवं ।
किं एदं । अहो ललिअरूवा उवासिआ ।]

कपाली— भो भिक्षो ! दर्शय^६ तावत् । यावदेतत् ते पाणौ चीवरान्त^७ :
प्रच्छादितं द्रष्टुमिच्छामि ।

शाक्यभिक्षुः—किमत्र द्रष्टव्यम् । भिक्षाभाजनं खल्वेतत् । [किं एत्थ पेक्खि-
दव्वं । भिक्खाभाअणं खु एदं ।]

कपाली— अत एव द्रष्टुमिच्छामि ।

१ G कपाली ।

२ B, C, D त्वरितो ग—।

३ E त्वरयैव चौ—।

४ C Omits

५ G मा मा एवं वक्तुम् ; C, F, Omits

६ H य भवान् ।

७ C न्तरितं द्र—।

शक्यभिक्षुः—आः, उपासक ! मा मैवम् । प्रछन्नं खल्वेतन्नेतव्यम् ।
[आ, उस ! मा मा एवं । पच्छरणं खु एदं शेदवं ।]

कपाली— नूनमेवमादिप्रच्छादननिमित्तं बहुचीवरधारणं बुद्धे नोपदि-
ष्टम् ।

शाक्यभिक्षुः—सत्यमेतत् । [सच्चं एदं ।]

कपाली— इदं तत्^१ संवृत^२सत्यम् । परमार्थसत्यं श्रोतुमिच्छामि ।

शक्यभिक्षुः—भवत्वेतावान् परिहासः । अतिक्रामति भिक्षावेला । साध-
याम्यहम् । (प्रतिष्ठते)

[भोदु एतत्रो परिहासो । अदिकमदि भिक्षावेला । साहेमि
अहं ।]

कपाली— आ^३ : , धूर्त ! क्व गमिष्यसि । दीयतां मे कपालम् ।
(चीवरान्तमा^४लम्बते ।)

शाक्यभिक्षुः—नमो बुद्धाय । [णमो बुद्धाअ ।]

कपाली— नमः खरपटायेति वक्तव्यं, येन चोरशास्त्रं प्रणीतम् ।
अथवा खरपटादप्यास्मिन्नधिकारे बुद्धएवाधिकः । कुतः,

वेदान्तेभ्यो गृहीत्वार्थान् यो महाभारतादपि ।

विप्राणं मिषातामेव कृतवान् कोशसञ्चयम् ॥१२॥

शाक्यभिक्षुः—शान्तं^५ पापं शान्तं पापम् । [सन्तं पापं सन्तं पापं ।]

कपाली— एवं सुवृत्तस्य तपस्विनः कथमिव पापं न शाम्यति ।

१ D, G Omits

२ G तं ; D तं परमस—।

३ G हः धू—।

४ C, D, B मबल—।

५ G शान्तं शान्तं पापम् ।

देवसोमा— भगवन् ! परिभ्रान्त इव लक्ष्यसे । नैतत् सुखोपायसुलभं
कपालम् । तदेतेन गोशृङ्गेण सुरां पीत्वा जातबलो भूत्वाऽ
नेन सह विवादं कुरु । [भञ्जवं ! परिस्सन्तो विञ्ज लक्खीअसि ।
एदं सुशोबाअसु न्हं कवालं । ता एदिणा गोसिङ्गेण सुरं पिबिअ
जादबलो भविअ इमिणा सह विवादं करेहि]

कपाली— तथास्तु ।

(देवसोमा^१ कपालिने सुरां प्रयच्छति ।)

कपाली— (पीत्वा) प्रिये ! त्वयापि श्रमापनोदः कर्तव्यः

देवसोमा— भगवन् ! तथा । (पिबति) [भञ्जवं ! तह ।]

कपाली— अयमस्माकमपकारी । संविभागप्रधानः स्वसिद्धान्तः^२ ।
शेषमाचार्याय प्रदीयताम् ।

देवसोमा— यद् भगवानाज्ञापयति । गृह्णातु भगवान्^३ ।
[जं भञ्जवं आणवेदि । गणहदु भञ्जवं ।]

शाक्यभिक्षुः—(आत्मगतम्) अहो सुखोपनतोऽभ्युदयः । एतावान्^४
दोषः—महाजनो द्रक्ष्यति । (प्रकाशम्) भवति !
मामैवम् । न वर्धतेऽस्माकम् । (सुकवणी^५ लेढि) । [अहो सुहो-
वनदो अन्नुदओ । एतओ दोसो—महाजनो पेक्खिस्सदि ।
भोदि ! मामा एवं । ण वड्ढदि^६ अह्माणं ।]

१ C मा सुरां ।

२ C न्तः प्रमाणयितव्यः ।

३ G भवान् ।

४ G अत्र खलु एष दो—

५ C, D, E परिलिहति ।

६ A द्दइ अ ।

देवसोमा— ध्वंसस्व^१ । कुतस्ते एतावन्ति भागधेयानि । [ध्वंस । कुदो दे एत्तिआणि भाअधेआणि]

कपाली— प्रिये ! इयमस्येच्छाविरोधिनी वाग् मुखप्रसेकेन स्वल (य ? ति ।

शाक्यभिक्षुः—इदानीमपि^२ नास्ति ते करुणा । [इदानीं वि णस्थि दे करुणा ।]

कपाली— यद्यस्ति करुणा, कथं वीतरागो भविष्यामि ।

शाक्यभिक्षुः—एवं वीतरागिणा वीतरोषेणापि भवितव्यम् । [एवं वीतरागिणा वीतरोसेण वि होदव्वं ।]

कपाली— वीतरोषो भविष्यामि, यदि मे स्वकं दास्यति ।

शाक्यभिक्षुः—किं ते स्वकम् । [किं दे स अ' ।]

कपाली— कपालम् ।

शाक्यभिक्षुः—कथं^३ कपालम् । [कहं कबालं ।]

कपाली— कथं कपालमित्याह । अथवा युक्तमेतत् ।

दृष्टानि वस्तूनि महीसमुद्र-

महीधरादीनि महान्ति मोहात् ।

अपह्नुवानस्य सुतः कथं त्व-

मल्पं न निहोतुमलं कपालम् ॥१३॥

देवसोमा— भगवन् ! केवलं लाल्यमानो न दास्यति । तदेतस्य हस्ता-
दाच्छिद्य गच्छावः । [भअव्वं ! केवलं लालियमाणो ण
दइस्सदि । ता एदस्स हत्थादो आच्छिन्दिअ गच्छामो ।]

१ G दुष्ट ! कुतस्ते एतानि भा—।

२ G पि ते नास्ति क—।

३ E, G कस्मिन् क—।

कपाली— प्रिये ! तथा । (आच्छेत्तुं व्याप्रियते^१ ।)

शाक्यभिक्षुः— ध्वंसस्व^२ दुष्टकापालिक ! [धं व दुष्टकवालि अ !] (हस्तेन मुदन्^३
पादेन ताडयति) ।

कपाली— कथं पतितोऽस्मि ।

देवसोमा— मृतोऽसि दास्याः पुत्र ! [मुदो सि दासीएवुत्त !] (केशा^४ धर्षणं
रूपयित्वा निरालम्बना पतिता ।)

शाक्यभिक्षुः— (आत्मगतम्) अहं (अर्घं वा) बुद्धस्य विज्ञानं, येन मुण्डनं
दृष्टम् । (प्रकाशम्) उत्तिष्ठोत्तिष्ठ उपासिके । उत्तिष्ठ । (इति
देवसो^५ मामुत्थापयति ।) [अघं बुद्धस्य विण्णाणं, जेण मुण्डणं
दिट्ठं^६ उट्ठे हि उट्ठे हि उप्पिए ! उट्ठे हि ।]

कपाली— पश्यन्तु पश्यन्तु माहेश्वराः अनेन दुष्टाभिक्षुनामधारकेण
नागसेनेन मम प्रियतमापाणिग्रहणं क्रियमाणम् ।

शाक्यभिक्षुः— आ उपासक ! (आयुस्मन् ! वा) मा मैवम् । धर्मः खल्व-
स्माकं^७ विषमपति^८ तानुकम्पा । [आ वुव ! मा मा एवं धम्मो
खु अद्धानं विसमपदिदाणुकम्पा ।]

कपाली— किमयमपि सर्वज्ञधर्मः । नन्वहं पूर्वं पतितोऽस्मि ।
भवतु, किमनेन । इदानीं तव शिःकपालं मम भिक्षा-
कपालं भविष्यति ।

१ C धेते ।

२ G स गच्छ दु ।

३ D न् पादेन पातयति ।

४ D शाकर्षणं ।

५ E (—मां हस्तेन गृह्णाति)

६ A क्रिदं ।

७ G ल्वयं अ ।

८ G तानां अ ।

(सर्वे कलहं^१ रूपयन्ति)

शाक्यभिक्षुः—दुखं दुःखम् । [दुक्खं दुक्खं !]

कपाली— पश्यन्तु पश्यन्तु माहेश्वराः । एष दुष्टभिक्षुनामधारको^२
मम भिक्षाकपालं मुषित्वा स्वयमेवाक्रन्दति । भवतु, अह-
मप्याक्रोशयिष्ये । अब्रह्मण्यम् अब्रह्मण्यम् ।

(ततः प्रविशति पाशुपतः)

पाशुपतः— सत्यसोम ! किमर्थमाक्रन्दसि ।

कपाली— भो बभ्रुकल्प ! अयं दुष्टभिक्षुनामधारको नागसेनो मम
भिक्षाकपालं चोरयित्वा दातुं नेच्छति ।पाशुपतः—(आत्मगतम्) ^४यदस्माभिरनुष्ठेयं, गन्धर्वैः तदनुष्ठितम् !
एष दुरात्मा,तां क्षौरिकस्य दासीं मम दयितां चीवरान्तदर्शितया ।
आकर्षति काकण्या बहुशो गां^५ आसमुद्दयेव ॥१४॥तदिदानीं प्रतिहस्तिप्रोत्साहनेन^६ शत्रुपक्षं ध्वंसयामि ।
(प्रकाशम्) भो नागसेन ! अप्येवमेतद्, यथायमाह ।शाक्यभिक्षुः—भगवन् ! त्वम^७प्येवं भणसि । अदत्तादानाद्विरमणं
शिक्षापदम् । मृषावादाद्विरमणं शिक्षापदम् । अब्रह्मचर्या-
द्विरमणं शिक्षापदम् । प्राणातिपाताद्विरमणं शिक्षापदम् ।

१ C (—कुर्वन्ति)

२ D, F को नागसेनो मम

३ C लं चोरयित्वा स्व-

४ D अये ! यद्—

५ E गा :

६ G न अस्मत् श ।

७ G पि न जानासि । अद—

अकाल भोजनाद्विरमणं शिक्तापदम् । अस्माकं बुद्ध^१धर्मं
शरणं गच्छामि । [भञ्जवं ! तुवं पि एवं भणसि ।
आदिशणादाणा वेरमणं सिक्खापदं । मुधावादा वेरमणं
सिक्खापदं । अन्वमहचर्या^२ वेरमणं सिक्खापदं^३ । अकालभोअणा
वेरमणं सिक्खापदं । अह्माअं बुद्धधम्मं सरणं गच्छामि ।]

पाशुपतः—सत्यसोम ! ईदृश एषां समयः । किमत्र प्रतिवचनम् ।

कपाली— नन्वस्माकमनृतं न वक्रव्यमिति समयः ।

पाशुपतः—उभयमप्युपपन्नम् । कोऽत्र^४ निर्णयोपायः ।

शाक्यभिक्षुः—^५बुद्धवचनं प्रमाणीकुर्वन् भिक्षुः सुराभाजनं गृह्णातीति कोऽत्र
हेतुः । (बुद्धवचनं पमाणीकरान्तो भिक्षू सुराभाजनं
गण्हादि ति को एत्थ हेतू ।)

पाशुपतः— नहि प्रतिज्ञामात्रेण हेतुवादिनः सिद्धिरस्ति ।

कपाली— प्रत्यक्षे हेतुवचनं निरर्थकम् ।

पाशुपतः— कथं प्रत्यक्षमेव ।

देवसोमा— भगवन् ! एतस्य हस्ते चीवरान्तःप्रच्छादितं कपालम् ।
[भञ्जवं एदस्स हत्थे चीवरान्तप्यच्छादिदं कवालं ।]

पाशुपतः— श्रुतं भवता ।

शाक्यभिक्षुः—भो भगवन् ! एतत् कपालं न परकीयम् ।
[भो भञ्जवं ! एदं कवालं ण परकेअं ।]

कपाली— तेन हि दर्शय तावत् ।

शाक्यभिक्षुः—तथा । [तह ।] (दर्शयति ।)

१ G बुद्धध-

२ A म्हञ्जव

३ AF दं । भोअणकालत्थेरावे-

४ D-को नि

५ G भो बुद्ध-

कपाली— पश्यन्तु पश्यन्तु माहेश्वराः^१ कापालिकेन कृतमन्याय्यमस्य
भदन्तस्य साधुवृत्ततां च ।

शाक्यभिक्षुः—अदत्तादानाद्धिरमणं^२ शिक्षापदम्^३ । [अदिष्टादाणा वेरमणं
किखापदं ।] (^४इति पुनस्तदेव पठति ।)

(उभौ नृत्यतः ।)

शाक्यभिक्षुः—हा धिक् । लज्जितव्ये काले नृत्यति । [इद्धि । ^५लज्जितव्ये
काले णच्चदि ।]

कपाली— आः को नृत्यति । (सर्वतो विलोक्य)^६ आ मम नष्टभिक्षा-
भाजन^७दर्शनकुतूहलमलयानिलप्रयुक्तायाध्रुवमस्यनृत्तबुद्धिः
प्रीतिलताया विलसितेषु ।

शाक्यभिक्षुः—^८भगवन् ! केन कारणेनैतन्न लक्ष्यते । भोः आचष्टां
भगवान् । अस्यायं वर्णः । [मअवं ! केण कारणेण एदं ण
लक्खीअदि । भोः अचिक्खदु मअवं । इमस्स वरणो ।]

कपाली— ^९किमत्र वक्तव्यम् । तनुमया इष्टम् । काकादपि
कृष्णमिदं कपालम् !

शाक्यभिक्षुः—तेन ह्येतन्मदीयमिति स्वयमेवाभ्युपगतम् । [तेण हि एदं
ममकेरअ ति सअं एव अब्भुवगदं ।]

कपाली— सत्यमभ्युपगतं तव वर्णान्तरकरणे नैपुण्यम् ।

१ AF कपालिने कृ

२ AB णं मुनि शि

३ E दम् । [इत्यादि पठित्वा उभौ नृत्यतः ।]

४ ACD Omits, but repeats the whole passage as earlier

५ C उदिद्वे का

६ R (अथ आत्मगतम्)

७ H नजनितकुतू ।

८ G भो भ

९ किमनृतननु मया—

पश्य,

यदेतदासीत् प्रथमं स्वभावतो
मृणालभङ्गच्छविचोरमम्बरम् ।
ननु त्वया नीतमचिन्त्यकर्मणा
तदेव बालारुणरागतान्मताम् ॥१५॥

अपि च,

आवृतं बहिरन्तश्च कषायेणानपायिता ।
त्वां प्राप्तं स्यात् कथं नाम कपालमकषायितम् ॥१६॥

देवसोमा— हा हतास्मि मन्दभागा । सर्वलक्षणसम्पन्नतया^१ कमला-
सनशीर्षकपालानुभावस्य पौर्णमासीसोमदर्शनस्य नित्यसुरा-
गन्धिन एतस्य मलिनपटसंसर्गेणोयमीदृश्यवस्था संवृत्ता ।
(इति रोदिति) । [हा हृदक्षि मन्दभागा । सठवलकलणसम्पण-
दाए कमलासनसीसकवालागुभावस्स पुणमासिसोमदंसणस्स
णिच्चसुरागन्धिणो एदस्स मलिनपडसंसग्गेण इअ ईदिसी अबत्था
संवुत्ता] ।

कपाली— प्रिये! अलं सन्तापेन । पुनः शुचिर्भविष्यति । श्रूयन्ते
हि महान्ति भूतानि प्रायश्चित्तैरपनीतकल्मषाणि भवन्ति ।
तथाहि^२—

१ G या पैण—

२ C यथा—आस्थाय

आस्थाय प्रयतो महाव्रतमिदं बालेन्दुचूडामणिः
 स्वामी नो मुमुचे पितामहशिरश्छेदोद्धवादेनसः ।
 नाथोऽपि त्रिदिवौकसां त्रिशिरसं त्वष्टुस्तनूजं पुरा
 हत्वा यज्ञशतेन शान्तदुरितो भेजे पुनःपुण्यताम् ॥१७॥
 भो ! बभ्रुकल्प ! नन्वेवमेतत् ।

पाशुपतः— आगमानु^१गतमभिहितम् ।

शाक्यभिक्षुः—भो : ! वर्णस्तावन्मया कृतः । अस्य संस्थानपरिमाणं^२
 केन निर्मितम् । [भो !^३ वरणो दाव मए किदो । इमस्स लण्ठ-
 णपरिमाणं केण णिम्मिदं ।]

कपाली— ननु मायासन्तानसम्भवाः खलु भवन्तः ।

शाक्यभिक्षुः—कियतीं वेलां भवन्तमाक्रोशामि । गृह्णातु^४ भगवान् ।
 [केत्तिअं वेलं भवन्तं अक्रोशामि । गण्हदु भअवं ।]

कपाली— नूनमेवं बुद्धेनापि दानपारमिता पूरिता ।

शाक्यभिक्षुः—एवं^५ गते किमिदानीं मे शरणम् । [एवं गदे किं दाणिं मे
 सरणं]

कपाली— ननु बुद्धधर्मसङ्घाः ।

पाशुपतः—नायं व्यवहारो मया परिच्छेत्तुं शक्यते ।

१ C नुरूपमभि ।

२ G णं तावत् कथम् ।

३ C भोदु वरणो ।

४ G गृह्णातु भ-

५ F वं किदे किं

तदधिकरणमेव यास्यामः ।

देवसोमा—भगवन् ! यद्येवं, नमः कपालाय । [भञ्जं ! जइ एवं,
णमो कवालस्स ।]

पाशुपतः—कोऽभिप्रायः ।

देवसोमा—एष पुनरनेकविहारसमधिगतवित्तसञ्चयो यथाकाम^१मधि-
करणकार^२णिकानां मुखानि पूरयितुं पारयति । अस्माकं
पुनरहिचर्मभूतिमात्रविभ^३वस्य दरिद्रकापालिकस्य परिचारि
काणां कोऽत्र विभवोऽधिकरणं प्रवेष्टुम् । [एसो उण अणेअ
विहरमोअसमधिगदत्तिसञ्चयो जहाकामं अधिकरणकारुणिआणं
मुहाणि पूरेदुं पारेदि । अह्माअं पुण अहिचर्म भूदिमत्तविभवस्स-
दरिद्रकवालिअस्स परिआरिआणं को एत्त विभवो अधिकरणं
पविसिदुं ।]

पाशुपतः—नैत^४देवम् ।

अजिह्वैः सारगुरुभिः स्थिरैः श्लक्ष्णैः सुजन्मभिः ।

तैर्धर्मो धार्यते स्तम्भैः प्रासाद इव साधुभिः ॥१८॥

कपाली—कृतमनेन । कुतश्चिदपि न्याय्य^५वृत्तेर्भयं नास्ति ।

शाक्यभिक्षुः—भो^६ भगवन् ! त्वं तावदग्रतो भव । [भो भञ्जं ! तुमं
दाव अगदो होहि^७ ।]

पाशुपतः—बाढम् ^८।

१ C मं कार ।

५ B C E-य

२ All mss read कारुणिका ।

६ D पाशुपतमवलोक्य) भो ।

३ G बदरिद्र ।

७ A, B, C, F-होदु ।

४ C मा मैवम्-अजिह्वैः etc.

८ B, C, D, E-ढम् ।

(सर्वे परिक्रामन्ति)

(ततः प्रविशत्युन्मत्तकः ।)

उन्मत्तकः—एष एष दुष्टकुक्कुरः । शूल्यमांसगर्भं कपालं गृहीत्वा धावसि^१ । दास्याः पुत्र ! कुत्र गमिष्यसि । एष इदानीं कपालं निक्षिप्य मां खादितुकामोऽभिमुखमाधावति । (दिशो विलोक्य) अनेन प्रस्तरेण दन्तानस्य भङ्गक्ष्यामि । कथं कपालमुक्त्वा पलायसे । उन्मत्तो दुष्टकुक्कुर ईदृशेन नाम शूरत्वेन^२ मया सहापि^३ रोषं करोषि । ग्रामसूकर^४मारुह्य गगनमुत्पतितेन सागरेण^५ प्रभञ्ज्यरावणं^७ बलाद् गृहीतः^८ शक्रसुतस्तिमिङ्गिलः^९ । अयि एरण्डवृक्ष ! किं भणसि अली-कमलीकमिति । नन्वेव मुसलसमविशाललम्बहस्तो दुर्दुरो मे साक्षी^{१०} । अथवा त्रैलोक्यविदितपराक्रमस्य साक्षिणा किं कार्यम्^{११} । एवं^{१२} करिष्यामि । कुक्कुरखादितशेषं मांसखण्डं खादिष्यामि ।

(खादन् भ्रान्तः ।) हा हा बाष्पेण^{१३} मारितोऽस्मि (रुदित्वा विलोक्य) क एष मां ताडयसि । (विलोक्य ।)

१ G ति ।

५ G श्वगणेन ।

२ G न सह ।

६ G प्रतिभञ्ज्य ।

३ G ह विरोधं क ।

७ G ङ्ग्य ऐरावतं य ।

४ G रगलमा—

८ G तः समुत्त-

६ G comments ग्रामसूकरः कुक्कुरः, तस्य गलं कण्ठं ; गगन-मुत्पतितेन मया श्वगणेन सह ऐरावतं प्रतिभञ्ज्य गृहीतः समुत्तस्तिमिङ्गिल इति उन्मत्तप्रलापः ।

१० G हनुमत एषा मुसलसमविशाललम्बहस्ते दुर्दुरो मे शक्तिः ।

११ G अथवा किं मम त्रैलोक्यविदितपराक्रमस्य शक्त्या कार्यम् ।

१२ G वं तावत् करिष्ये ।

१३ G मालितोऽस्मि बाष्पेण ।

दुष्टदारका^१ : ! यस्य वा कस्य वा भागिनेयः खल्वहं,
भीमसेनस्य घटोत्कच इव । अपि च शृणुथ,

गृहीतशूला बहुवेषधारिणः
शतं पिशाचा उदरे वहन्ति^२ मे ।
शतं च व्याघ्राणां निसर्गभीषणं
मुखेन मुञ्चाम्यहं महोरगान् ॥१६॥

कथं^३ मां बाधन्ते । प्रसीदन्तु दारकभर्तारः । अस्य मांस-
खण्डस्य कारणाद् मां मां^४ बाधध्वम् । (अग्रतो विलोक्य)
एष खल्वस्माकमाचार्यः शूरनन्दी । यावदेनमु^५पसर्पामि ।
(इति धावति)

[एशे एशे दुट्टकुक्कुले । शुल्लमंशगव्भं कवालं गण्हिअ
धावशि । दाशीएवुत्त ! कहिं गमिदिशशि । एशे दाणिं
कवालं णिक्खिविअ मं खायिदुकामो अहिमुहं आहावइ ।
इमिणा पत्थलेण दन्ताणि शे भंजिइशं । कहं कवालं उज्झिअ
पलाअशि । उम्मत्ते दुट्टकुक्कुले ईदिशेण^६ णाम शूलत्तणेण
मए शह वि लोशं कलेशि । गामशूलं आलुहिअ गगण-
मुप्पदिदेण शागलेण पडिभञ्जिअ लावणं बला गहीदे
शाक्कशुदे तिमिङ्गले । अइ एलण्डलुक्ख ! किं भणाशि—
अलिअं अलिअं त्ति । णं एशे मुशलशमविशाललम्बहत्थे
दहले मे शक्खी । अहव तेल्लोक्खविदिअपलक्कमइश
शक्खिणा किं कय्यं । एवं^७ कलिइशं । कुक्किलखादिअशेशं
मंशखण्डं खादिइशं । हा हा मालिदोम्हि, वप्फेण मालि-

१ G —कभर्तार ! वासुदेवस्य भागि ।

२ G स ।

३ G थं पुनरपि मां ताडयन्ति । प्रसी ।

४ G मां ताडयथ ।

५ G उपहरामि । comments: पूजयामि; अस्य नायिष्ये कपालमिति
शेषः ।

६ F ण शूल ।

७ D एवं दाव क-

दोम्हि । के एशे मं तालेशि । दुड्डदालआ ! जइशवा कइश
वा भाअणेओ खु अहं, भीमशेणइश धदुक्कओ विअ ।
अविअ शुणाथ,

गहीदशूला बहुवेशधालिणो
शदं पिशाआ उदले वहन्ति मे ।
शदं च वग्घाण शिशग्गभीशणं
मुहेण मुञ्चामि अहं महोलये ।

कहं मं बाहन्ति । पशीदन्तु पशीदन्तु दालअभट्टा । इमइश
मंशखण्डइश कालणादो मा मं बाहेह । एशे खु अम्हाणं
आआलिए शूलनन्दी । जावं णं उवशप्पामि ।]

पाशुपतः—अये ! अयमुन्मत्तकः इत एवाभिवर्तते । य एषः,

निर्विश्रोङ्गितचित्रचीवरधरो रुद्रैर्नितान्ताकुलैः
केशैरुद्धतभस्मपां^१सुनिचयैर्निर्माल्यमालाकुलैः^२ ।
उच्छिष्टाशनलोलुपैर्बलिभुजामन्वास्यमानो गरौ-
भूयान् ग्रामकसारसञ्चय इव भ्राम्यन् मनुष्याकृतिः ॥२०॥

उन्मत्तकः—^३यावदेनमुपसर्पामि (उपसृत्य) । महासाधोश्चण्डालकु-
रस्य सकाशादधिगतमेतत्^४ कपालं प्रतिगृह्णातु भगवान्^५ ।

१ D पाशुपति-

२ C, E लावृतः, D-लावृतैः ।

३ C, D, E (पाशुपतमवलोक्य) याव-

४ G शाद् मया अधि-

५ G भवान् ! भगवान् ! मस्तकेन वन्दामि ।

[जाब यं उमशप्प मि । महाशाहुणो चएध ल कुकुलशश शआशादो
अहि अदं एदं^१ कवालं पडिगणहदु भअव]

पाशुपतः—(सहाष्टिप्पम्) पात्रे प्रतिपाद्यताम् ।

उन्मत्तकः—महाब्राह्मण ! क्रियतां प्रसादः । [महाबम्हण ! कलिअदु
पशादो ।]

शाक्यभिक्षुः—एष महापाशुपत एतस्य योग्यः । [एसो महापासुवदो एदस्स
जोगो ।]

उन्मत्तकः—(कपालिनमुपगम्य कपालं भूमौ निक्षिप्य प्रदक्षिणीकृत्य पादयोः
पतित्वा) महादेव ! क्रियतां प्रसादः । एष तेऽञ्जलिः ।
[महादेव ! कलोअदु पशादो । एशो दे अञ्जली ।]

कपाली—^२अस्मदीयं^३ कपालम् ।

देवसोमा—^४एवमेतत् । [एवं एद]

कपाली—भगवत्प्रसादात् पुनरपि कपाली संवृत्तः । (ग्रहीतुमिच्छति ।)

उन्मत्तकः—दास्याः पुत्र ! विषं खाद । [दाशीएवुत्त ! विशं खादेहि ।]
(कपालमाच्छिद्य गच्छति ।)

कपाली—(अनुसृत्य) एव^५ यमपुरुषो मे जीवितं हरति । अभ्यवपद्ये तां
भवन्तौ ।

उभौ—भवतु ! आवां ते सहायौ भवावः । [होदु । अम्हे दे सहाआ
होम ।]

(सर्वे रुन्धन्ति)

कपाली—भोः ! तिष्ठ तिष्ठ ।

उन्मत्तकः—कस्मान्मां रुन्धन्ति । [किश्य मं लुन्धन्ति ।]

कपाली—अस्मदीयं कपालं दत्त्वा गम्यताम् ।

१ D दं पडि ।

२ C प्रिये अस्म ।

३ E -दीयमिदं क-

४ G भगवन् एव-

५ C हन्त यम—, E -कूटं एष !

उन्मत्तकः—मूढ ! किं न पश्यसि, सुवर्णभाजनं खल्वेतत् । [मूढ ! किं
ण पेक्खसि, शुवण्णभाञ्जणं खु एदं ।]

कपाली— एवंविधं सुवर्णभाजनं केन कृतम् ।

उन्मत्तकः—एतेन सुवर्णवर्णपटावृतेन सुवर्णकारा^१वुत्तेन कृतमिति
भगवन् ! सुवर्णभाजनमिति भणामि । [एदिणा शुवण्णव-
रणपडावुदेण शुवण्णकारावुत्तएण किदं त्ति भञ्जवं ! शुवण्णभाञ्जण
त्ति भणामि ।]

शाक्यभिक्षुः—किं भणसि ।

उन्मत्तकः—सुवर्णभाजनमिति । [शुवण्णभाञ्जणं त्ति ।]

शाक्यभिक्षुः—किमयमुन्मत्तकः । [किमञ्चं उन्मत्तञ्चो ।]

उन्मत्तकः—^२उन्मत्तक इति बहुश एतं शब्दं शृणोमि । एतद् गृहीत्वा
दर्शयोन्मत्तकम् । [उन्मत्तञ्चो त्ति बहुशो एदं शब्दं
शुणोमि । एदं गणितञ्च दल्लिसेहि उन्मत्तञ्चं ।] (कपालिने कपालं
प्रयच्छति)

कपाली— (कपालं गृहीत्वा) अयमिदानीं कुड्ये नान्तर्हितः ! शीघ्रमनु-
गम्यताम् ।

उन्मत्तकः—लब्धप्रसादोऽस्मि । [लद्धप्पशादे हि ।]

(निष्क्रान्तो जवेनोन्मत्तकः ।)

१ G —कारेण कृत—

२ G The whole passage is given as: युष्माकं उन्मत्तका ।
युष्माकं पुत्रा उन्मत्तकाः । एतद् दत्त्वा दर्शयामि उन्मत्तकत्वम् ।

शाक्यभिक्षुः—अहो आश्चर्यम् । परपक्षस्य लाभेनाहं परितुष्टोऽस्मि ।

[अहो अच्छरित्रं । परवक्त्रस्य लाभेन अहं परितुष्टो हि ।]

कपाली— (कपालं परिष्वज्य)

चिरं मया चरितमखण्डितं तपो

महेश्वरे भगवति भक्तिरस्ति^१ मे ।

तिरोहितः स तु सहसा सुखेन न-

स्त्वमद्य यत् कुशलि कपाल ! दृश्यसे ॥२१॥

देवसोमा—भगवन् ! चन्द्रसमागतमिव प्रदोषं भगवन्तं पश्यन्त्या

अद्यानन्दतीव मे दृष्टिः [मश्रवं ! चन्द्रसमागतं विभ्र पञ्चोसं

मश्रवन्तं पेक्खन्तीए अज्ज अणन्ददी विभ्र मे दिट्ठी ।]

पाशुपतः— दिष्ट्या भवान् वर्धते ।

कपाली— नन्वभ्युदयो भवतामेव ।

पाशुपतः—(आत्मगतम्) सत्यमेतत्—नास्त्यदोषवतां भयमिति^२ ।

यदयमद्य^३ भिक्षुर्व्याघ्रमुखात्^४ परिभ्रष्टः । (प्रकाशम्)

यावदहमिदानीमेव सुहृदभ्युदयकृतमानन्दं पुरोधाय

भगवतः पूर्व^५स्थली^६निवासिनो धूमवेलां^७ प्रतिपालयामि^८ ।

अयं चाद्यप्रभृति,

१ C अस्तु ।

५ A वं

२ CD तिअथ-

६ C ल

३ D य व्याघ्र ७ C लां सम्भावयामि । अयं-। H धूमवेलां ।

४ E त् कथमपि प-

८ C मि अद्य-

विरोधः पूर्वसम्बद्धो युवयोरस्तु शाश्वतः ।
परस्परप्रीतिकरः किरातार्जुनयोरिव ॥२२॥

(निष्क्रान्तः पाशुपतः ।)

कपाली— भो नागसेन ! यन्मयापराधः कृतः, तत् प्रसन्नहृदयं त्वामि-
च्छामि ।

शाक्यभिक्षुः—किमेतदप्यभ्यर्थनीयम् । किं ते प्रियं करोमि । [किं एदं पि
अवमत्यणोअं । किं दे पिअं करेमि ।]

कपाली— यदि मे भगवान् प्रसन्नः, किमतः परमहमिच्छामि^१ ।

शाक्यभिक्षुः—गच्छामि तावदहम् । [गच्छामि दाव अहं ।]

कपाली— गच्छतु भवान् पुनर्दर्शनाय ।

शाक्यभिक्षुः—तथा भवतु । [तह होदु ।] (निष्क्रान्तः)

कपाली— प्रिये देवसोमे ! गच्छावस्तावत् ।

(भरतवाक्यम्)

शश्वद् भूत्यै प्रजानां वहतु विधिहुतामाहुतिं जातवेदा
वेदान् विप्रा भजन्तां सुरभिदुहितरो भूरिदोहा भवन्तु
उद्युक्ताः स्वेषु धर्मेष्वयमपि विगतव्यापदाचन्द्रतारं
राजन्वानस्तुशाकितप्रशमितरिपुणा शत्रुमल्लेन लोकः॥२३॥

(निष्क्रान्तौ ।)

मत्तविलासप्रहसनं समाप्तम्

१ After this भरतवाक्यम् ।

२ H देवान् वि- ।

३ H कर्मेष्वय-